

ДАВНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94 (36 : 37).2 / 930.85

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.2.328>

Єлизавета Драченко*

ПОЛІТИКО-АДМІНІСТРАТИВНА СИСТЕМА БАРКІДІВ В ІБЕРІЇ

Анотація: Після закінчення Першої Пунічної війни та придушення повстання найманців, Іберія стала для Карфагену головним центром збагачення та поповнення своїх військ перед другою війною із Римом. Після висадки Гамількара Барки у Гадесі у 237 р. до Р.Х. почалася активна фаза завоювання, яку у подальшому продовжили Гасдрубал і Ганнібал. Адміністрація Баркідів була ключовим інструментом карфагенського контролю над цим регіоном, проте через обмежене коло джерел важко реконструювати його у значній мірі. Ця стаття ставить на меті дослідити та структурувати політико-адміністративні заходи Баркідів на Піренейському півострові, що дасть краще розуміння колонізаторської політики Карфагену напередодні Другої Пунічної війни. Політика Баркідів мала яскраво колоніальних характер, із використанням місцевих природних і людських ресурсів, однак вона забезпечила та певний розвиток цих територій.

Ключові слова: Баркідів, Карфаген, Іберія, адміністративна політика, Пунічні війни, антична цивілізація

Вступ. Незважаючи на значну роль Карфагену у західному Середземномор'ї, його колоніальна політика залишається менш вивченою порівняно з римською, що робить дослідження карфагенського домінування в Іберії особливо актуальним. Важливість даної теми обумовлена не лише прагненням реконструювати адміністративні, військові та економічні структури, а й необхідністю виявити характер взаємодії між завойовниками та місцевим населенням, а також ступінь впливу карфагенської моделі управління на подальші процеси у регіоні. Сучасні історичні дослідження дедалі частіше звертаються до питань регіональної специфіки та локальної адаптації управлінських рішень, тож не винятком тут може стати й карфагенська Іспанія. Все це надасть можливість відтворення повнішої картини політичних та економічних процесів, що відбувалися в регіоні напередодні та під час Другої Пунічної війни.

Огляд літератури та джерел. Довгий час давня історія Піренейського півострова, зокрема й періоду карфагенського панування, лишалась недостатньо популярною темою серед дослідників. У першу чергу це, звісно, пов'язано із недостатньою кількістю джерел, що переважно збереглися від греків і римлян та були написані здебільшого у значно пізніший

* Драченко Єлизавета Олександрівна – магістр кафедри історії стародавнього світу та середніх віків історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-9046-9238>; e-mail: elzarss@knu.ua

період, коли ці землі опинились під владою Риму. По-друге, середньовічні історики не бачили в цій історії користі для пов'язання її із тодішніми іспанськими монархіями¹. Король Альфонсо X, відомий своєю хронікою, мабуть, першим звертає увагу на карфагенян, проте виставляє їх у вкрай негативному образі, протиставляючи героїчним іберійцям. Пізніші середньовічні історики, такі як Флоріан де Окампо, Амбросіо де Моралес, Хуан де Маріана, продовжать цю лінію.

У другій половині 17 ст. починає формуватись альтернативна модель викладу історії, де основна увага приділялась вже не королівським родинам і героїчним історіям, а зосереджувалась на дослідженні політичного, соціального життя тощо². Під впливом епохи Просвітництва з'являються навіть позитивні оцінки карфагенського впливу на розвиток іспанської культури, як, наприклад, у праці братів Родрігес Мохедано.

19 ст. знову сформувало образ карфагенян як радикально негативний, а найбільш визначні іспанські історики цього часу, як Модесто Лафуенте чи Рафаель Альтаміра-і-Кревеа, описували у карфагенському періоді здебільшого лише експлуатацію завойовниками місцевих природних і людських ресурсів³.

Ця точка зору залишалась домінуючою до 20 ст., аж поки у 1940-х роках Антоніо Гарсія-і-Беллідо не запропонував новий підхід, що ґрунтувався на археологічних даних, а не обмежувався античними текстами. Таким чином, він створив перший повний корпус матеріальної культури фінікійсько-пунічного періоду на Піренейському півострові⁴. Подальші сорок років ця парадигма практично не змінювалась.

У 1980-х роках до проблеми перебування карфагенян в Іспанії доклали руку Хосе Марія Бласкес Мартінез⁵ і Гонсалес Вагнер⁶, а дисертація останнього стала чи не найбільш визначною роботою у цій темі. Вкрай актуальними є праці іспанського історика та археолога Хосе Луїса Лопеса Кастро⁷, що присвячені впливу фінікійців в Іспанії. У контексті

¹ *Catalán D.* La lenta 'invención' de la Historia de España: el pueblo godo, como nación y como mito // *Los españoles en la Historia*. Madrid, 1982. P. 37.

² *Ferrer Albelda E.* Gloria y ruina de la Iberia Cartaginesa: imágenes del poder en la historiografía española // *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología*. 2003. № 28-29. P. 55-56.

³ *Lafuente M.* Historia General de España desde los tiempos más remotos hasta nuestros días. Madrid: Mellado, 1850. P. 322; *Altamira R.* Historia de España y de la civilización española. Barcelona: Herederos de Juan Gili, 1909. P. 87.

⁴ *García y Bellido A.* La colonización cartaginesa desde sus comienzos (fundación de Ibiza, 654) hasta la conquista cartaginesa (237) // *Historia de España. Protohistoria II / R. Menéndez Pidal* (Ed.). Madrid, 1952. P. 337.

⁵ *Blázquez Martínez J.M.* Colonización cartaginesa en la Península Ibérica // *Historia de España Antigua I. Protohistoria*. Madrid: Ed. Cátedra, 1980. P. 415-525; *Blázquez Martínez J.M.* Los Bárquidas en la Península Ibérica // *Atti del II Congresso Internazionale di Studi Fenici e Punici*. T. II. Roma, 1991. P. 27-50.

⁶ *González Wagner C.* Fenicios y cartagineses en la Península Ibérica: ensayo de interpretación fundamentado en un análisis de los factores internos. Madrid: Universidad Complutense de Madrid, Colección Tesis Doctorales 30/83, 1983.

⁷ *López Castro J.L.* El imperialismo cartaginés y las ciudades fenicias de la Península Ibérica entre los siglos VI-III AC // *Studi di Egittologia e di Antichità Puniche*. 1991. № 9. P. 87-107; *López Castro J.L.* Fenicios y cartagineses en el Extremo Occidente: algunas cuestiones terminológicas y de periodización // *Homenaje a la Profesora Elena Pezzi*. Granada, 1992. P. 343-348; *López Castro J.L.* Hispania Poena. Los fenicios en la Hispania romana. Barcelona, 1995; *López Castro J.L.* La influencia fenicia y cartaginesa en la organización del territorio hispano // *Romanización, fronteras y etnias en la Roma antigua: el caso hispano* / Eds.: J. Santos Yanguas, G. Cruz Andreotti, M. Fernández Corral, L. Sánchez Voigt. 2013. P. 113-142.

монетарної політики, не обійдеться без праць іспанських нумізматів, таких як Леандр Вільяронга⁸ й Антоніо Мануель де Гуадан⁹.

Що ж стосується джерельної бази роботи, найбільш вагомими для нас є праці Полібія «Історії»¹⁰, Тіта Лівія «Історія від заснування міста»¹¹, Діодора Сицилійського «Історична бібліотека»¹², Аппіана Александрійського «Римська історія»¹³ та «Життєписи видатних античних полководців» Корнелія Непота¹⁴. Окремо слід виділити й праці античних географів: Страбон «Географія»¹⁵, Пліній Старший «Природнича історія»¹⁶ та Помпоній Мела «Описова географія»¹⁷.

Завоювання карфагенянами великих територій на Піренейському півострові поставило перед дослідниками питання організації управління у цьому регіоні, проте обмеженість джерел, особливо пунічних, ускладнює його повноцінне вивчення. У результаті більшість реконструкцій носять гіпотетичний характер, що призводить до різного роду дискусій, наприклад, про специфіку влади Баркідів і можливі монархічні тенденції в їхньому правлінні. Проте, незважаючи на складність джерельної бази, можна дати загальну характеристику принципів адміністрування, що застосовувалися карфагенянами у завойованих областях. Тож *мета роботи* полягає у визначенні структури та механізмів управління територією Іспанії Карфагеном (237–206 рр. до Р.Х.) та їхнього впливу на регіональні політико-економічні процеси.

Виклад основного матеріалу. Ми не маємо відомостей про чітку адміністративну систему, що існувала на Піренейському півострові за часів панування Баркідів. Однак неважко припустити, що вона не мала б сильно відрізнятись від тої, що існувала в інших карфагенських володіннях в Африці, Сардинії чи Сицилії. Вагнер виносить із цієї системи декілька важливих складових. По-перше, чіткий поділ на підлеглих і союзників Карфагена, що відображалось у різниці землеволодіння: частина територій була анексована під час завоювань, інша залишалася у власності місцевих племен-союзників, а третя належала фінікійцям і карфагенянам, які вже проживали у регіоні¹⁸. Проводячи аналогію з

⁸ Villaronga L. Las monedas hispanas-cartaginesas. Barcelona, 1973.

⁹ Guadan A.M. Numismática ibérica e ibero-romana. Madrid: Instituto Español de Arqueología, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1969.

¹⁰ Polybius. The Histories, Volumes II (Books 3–4), IV (Books 9–15) / Trans.: W.R. Paton; rev. F.W. Walbank, Christian Habicht. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1922–1925. (далі – Polyb.)

¹¹ Livy. History of Rome, Books XXI–XXII, XXIV–XXV, XXVIII–XXX, XXXI–XXXIV / Trans. Frank Gardner Moore, Evan T. Sage. Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1929–1949. (далі – Liv.)

¹² Diodorus Siculus. Library of History, Volumes III (Books 4.59–8), X (Books 19.66–20), XI (Books 21–32) / Trans. C.H. Oldfather, Russel M. Geer, Francis R. Walton. Loeb Classical Library Nos. 340, 390, 409. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1939–1957. (далі – Diod.)

¹³ Appianus. The Roman History of Appian of Alexandria, Volume 1: The Foreign Wars / Trans. Horace White. New York: The Macmillan Company; London: Macmillan and Co. Ltd., 1899. (далі – App. Hisp.)

¹⁴ Cornelius Nepos. Lives of Eminent Commanders / Trans.: The Rev. John Selby Watson, MA, 1886. (далі – Nep. Han.)

¹⁵ Strabo. Geography, Volume II: Books 3–5 / Trans. Horace Leonard Jones. Loeb Classical Library No. 50. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1923. (далі – Strabo.)

¹⁶ Pliny the Elder. The Natural History / Trans. John Bostock, M.D., F.R.S., and H.T. Riley, Esq., B.A. London: Taylor and Francis, Red Lion Court, Fleet Street, 1855. (далі – Plin. Nat. His.)

¹⁷ Pomponius Mela. Chorographia, Book II, from Pomponius Mela's Description of the World / Trans. Frank E. Romer. University of Michigan Press, 1998. (далі – Mela)

¹⁸ Wagner C.G. Los Bárquidas y la conquista de la Península Ibérica // Gerión. 1999. № 17. P. 280.

Африкою¹⁹, певні території могли перебувати під прямим контролем пунійців й експлуатувалися за допомогою рабів. Такими землями могли бути копальні, з яких Карфаген безпосередньо мав прибуток. Або ж частина ресурсних земель могла надаватися її колишнім місцевим власникам в узурфрукт, тобто у право користування, однак не володіння, тож вимагали плати за неї²⁰.

Що стосується третьої категорії, то до таких союзників належали фінікійські міста, зосереджені на півдні, а можливо, й деякі іберійські центри, як Кастуло й Астапа, що традиційно підтримували карфагенян²¹. Ця категорія, ймовірно, не підпадала під сплату податків за умови надання військової підтримки та сприяння реалізації політичних інтересів Карфагена.

Про правову систему як на території Іберії, так і в Північній Африці, нам нічого не відомо. Проте Діодор наводить цікавий фрагмент, що відноситься до періоду війни з Агафоклом, в якому Лівія на той час ділиться на три основні групи населення: фінікійців у Карфагені; лівофінікійців, які населяли численні прибережні міста й уклали шлюби з карфагенянами (через що й отримали таку назву); а також лівійців, які негативно ставились до пануючих карфагенян²². За цим прикладом, Вагнер зазначає, що подібне злиття могло відбуватися лише у правовому статусі між рівними громадами. Це дозволяє припустити, що такі півострівні фінікійські міста, як Гадес, Малака, й Абдера, мали аналогічні привілеї. Із загального опису античних джерел дійсно простежується їхня автономія, що підтверджується і нумізматичними даними. Монети цих міст не користувались єдиною метрологічною системою²³.

Другою важливою складовою карфагенської адміністративної системи на Піренейському півострові, особливо при Гасдрубалі, були політичні союзи. Одним із інструментів такої політики була так звана «шлюбна дипломатія» – Гасдрубал і Ганнібал уклали шлюби з дочками впливових місцевих вождів²⁴. Це могло відповідати глибоко вкоріненій традиції місцевого населення²⁵, згідно з якою групи воїнів приносили релігійну клятву вірності своєму лідерові. За свідченням Діодора, саме після весілля Гасдрубал отримав «необмежену владу над усім народом Іберії»²⁶, після чого заснував Новий Карфаген. Вагнер розвиває цю ідею, припускаючи, що у новому місті Гасдрубал ініціював збори місцевих вождів аби підтвердити свій статус. Теоретично, ці збори могли набути періодичності та виконувати функції представницького і керівного органу в рамках карфагенської колоніальної адміністрації²⁷. Однак ця ідея, на нашу думку, не виходить за рамки абстрактної. Що стосується дружин Баркідів, релігійна клятва при укладанні шлюбу

¹⁹ García Moreno L. A. La explotación del agro africano por Cartago y la guerra líbica // *Memorias de historia antigua*. 1978. № 2. P. 73–74.

²⁰ Wagner C.G. Los Bárquidas y la conquista de la Península Ibérica... P. 280.

²¹ Liv. XXIV, 41; XXVIII, 22; *App. Hisp.* VI, 33.

²² Diod. XX, 55, 4.

²³ Alfaro Asins C. Las monedas de Gadir/Gades. Madrid: Fundación para el Fomento de los Estudios Numismáticos, 1988. P. 126.

²⁴ Diod. XXV, 12, 1.

²⁵ Dopico Caínzos M.D. La devotio ibérica: una revisión crítica // *Dopico Caínzos*. Vol. II / ред. J. Mangas Manjarrés, J. Alvar. Ediciones Clásicas, 1998. P. 187.

²⁶ Diod. XXV, 12, 1.

²⁷ Wagner C.G. Los Bárquidas y la conquista de la Península Ibérica... P. 280.

могла бути й суто формальною, на ділі вони могли виступати в якості заручниць, гарантуючи, таким чином, вірність союзників.

Вже згадані вище автономії союзників, згідно джерел, мали своїх очільників. До прикладу, Лівій говорить про префектів у Гадесі²⁸, хоча це стосується вже завершального етапу Другої Пунічної війни в Іспанії. В цьому криється питання – чи вони існували там весь час карфагенського панування чи стали можливими лише на завершальному етапі, коли влада завойовників могла ослабнути? Дослідники мають різні думки: наприклад, що це було одним із заходів Гамількара ще у 237 р. до Р.Х.²⁹, або ж це було розпорядженням вже Ганнібала перед походом до Італії у 218 р. до Р.Х.³⁰. Говорячи про Гадес, важливо також відмітити, що Лівій згадує не лише префектів, а й суфетів³¹. Як відомо, на чолі Гадесу здавна стояли суфети, але чи мається на увазі тут дві різні посади: власне, саме міського очільника та окремо намісника від Карфагену? На нашу думку, так. На це підштовхує епізод здачі міста Риму у 206 р. до Р.Х.³²

Наступна складова пов'язана із практикою заснування нових міст і поселень на півострові. Найвідомішим з них є Новий Карфаген (сучасна Картагена), заснований Гасдрубалом Красивим. За описом Полібія, місто було великим і мало розкішний палац³³, таким чином претендуючи на звання столиці завойованих територій. Маємо також назву міста, закладеного Гамількаром, – Акра Левка, щоправда його місцезнаходження досі невідоме. Про нього нам розповідає Діодор, хоча сицилієць також говорить про заснування полководцем багатьох міст³⁴. Хосе Луїс Лопес Кастро припускає, що це можуть бути невеликі поселення, створені карфагенськими ветеранами³⁵. На думку дослідника, їхнє розташування можна визначити за монетами, знайденими в містах, які вважаються пунічними поселеннями, хоча точний час їхньої появи залишається невідомим. Наприклад, на південному сході Піренейського півострова існували такі колонії, як Альба та Тагіліт³⁶. Вони займали стратегічно важливі позиції, контролюючи ключові торгові шляхи та розташовуючись поблизу природних ресурсів, що відповідало інтересам завойовників. Крім того, до таких поселень, можливо, можна віднести й Tossal de Manises і низку ще менших, датованих кінцем 3 ст. до Р.Х.³⁷ Лопес Кастро також відзначає³⁸, що так звані «Ганнібалові вежі», що зустрічаються у Плінія³⁹, також могли супроводжуватись дрібними поселеннями.

²⁸ Liv. XXVIII, 23, 6; 30, 1.

²⁹ Costa B., Fernández J.H. La Segunda Guerra Púnica en Iberia. Eivissa: Museo Arqueológico de Ibiza, 2000. P. 55.

³⁰ López Castro J.L. Las ciudades fenicias occidentales durante la Segunda Guerra Romano-Cartaginesa // Treballs del Museu Arqueologic d'Eivissa e Formentera = Trabajos del Museo Arqueologico de Ibiza y Formentera. 2000. № 10. P. 57.

³¹ Liv. XXVIII, 37, 4.

³² Liv. XXVIII, 37, 10.

³³ Polyb. X, 10, 9.

³⁴ Diod. XXV 10, 3.

³⁵ López Castro J.L. Hispania Poena: los fenicios en la Hispania romana (206 a. C. – 96 d. C.). Critica, 1995. P. 75-76.

³⁶ Alfaro Asins C. Una nueva ciudad púnica en Hispania TGLYT-Res Pública Tagilitana, Tijola (Almeria) // Archivo español de arqueología. 1993. № 167-168. P. 239.

³⁷ Martínez Hahn Müller V. La política social y económica de los bárquidas en la península ibérica: Tesis doctorales. Universidad de Almería, Biblioteca Universitaria Nicolás Salmerón, 2011. P. 267-273.

³⁸ López Castro J.L. La influencia fenicia y cartaginesa en la organización del territorio hispano // Romanización, fronteras y etnias en la Roma antigua: el caso hispano / Eds.: J. Santos Yanguas, G. Cruz Andreotti, M. Fernández Corral, L. Sánchez Voigt. 2013. P. 121.

³⁹ Plin. Nat. His. II, 181.

Після завоювання Сагунта Ганнібалом місто де-факто перетворюється на карфагенську колонію. Існує також легенда про те, що у 218 р. до Р.Х. Ганнібал, або один із його воєначальників Ганнон, заснував на місці більш раннього поселення нове місто – Barcino (нинішню Барселону), яке стало пунійською фортецею⁴⁰. Проте сприймати це за щось більше, ніж легенду, є сумнівним. Крім того, під час Другої Пунічної війни Магон розмістив військовий табір на Балеарських островах, де раніше було фінікійське поселення⁴¹.

Перед початком свого походу в Італію Ганнібал зробив низку кроків, спрямованих на забезпечення військового захисту карфагенських володінь в Іберії та збереження лояльності місцевих громад, про що згадувалося у контексті Гадеса. Зокрема, він переміщає африканські війська на Піренейський півострів, а іберійські формування спрямовує до Північної Африки⁴². За словами Полібія, серед відправлених до Африки військ були тартесії, мастіани, оретани, олкади та баліарці. Історик стверджує, що ця інформація є достовірною, оскільки він особисто скопіював її з мідної дошки в Лацинії, встановленої за розпорядженням Ганнібала. Перес Вілатела висловлює думку, що список народів, згаданий Полібієм, загалом відображає систему адміністративного устрою Іберії під час правління Карфагена⁴³. Однак це не означає, що межі цих територій суворо збігалися із розселенням різних іберійських племен. Можливо карфагеняни називали області відповідно до етнізмів найвпливовіших народів регіону, або тих, з ким у них склалися міцні зв'язки.

Перекидання військ між Африкою та Іберійським півостровом може свідчити про зміну підходу Карфагена до управління фінікійськими містами-союзниками у цьому регіоні. На це вказує розміщення гарнізонів і призначення преторів у таких містах, як Гадес і Барія⁴⁴. Можливо, такі кроки були зумовлені подіями, що підірвали довіру карфагенян до іспанських фінікійців, хоча прямих свідчень про це немає. Ймовірніше, ці військові заходи були частиною загальної стратегії Карфагену щодо зміцнення контролю над півостровом, особливо напередодні Другої Пунічної війни. За свідченням Помпонія Мели, поселення Тінгентера, розташоване неподалік Картеї, було засноване фінікійцями, переселеними з Африки⁴⁵. На основі цього Вульф Алонсо робить висновок, що такі міста як Картея та Картаба могли мати саме карфагенське походження⁴⁶.

Наступні складові карфагенської політики безпосередньо пов'язані із експансіоністськими амбіціями та включають експлуатацію природних ресурсів і набір військ. У першому випадку Баркіді активно розробляли родовища в районі Нового Карфагену та Сьєрра-Морени, впроваджуючи передові грецькі технології⁴⁷, такі як гвинт

⁴⁰ Giunta F., Musso O. *Punica Barcino: la fondazione di Barcellona*. Barcellona: Sezione di studi storici, 1988.

⁴¹ Guerrero Ayuso V.M. *Colonización Púnica de Mallorca: La documentación arqueológica y el contexto histórico*. El Tall Editorial, 1997. P. 262.

⁴² Polyb. III, 33, 7; Liv. XXI, 21-22.

⁴³ Pérez Vilatela L. Polibio (III, 33, 9 s.) y la administración territorial cartaginesa de Iberia // *Hispania antiqua*. 2003. № 7. P. 39.

⁴⁴ López Castro J.L. *Hispania Poena: los fenicios en la Hispania romana...* P. 86.

⁴⁵ Mela II, 96.

⁴⁶ Wulff Alonso F. *Fuentes literarias sobre Málaga antigua* // *Historia Antigua de Málaga y su Provincia*. Málaga, 1994. P. 341.

⁴⁷ Healy J. *Mining and Metallurgy in the Greek and Roman World...* P. 68, 139.

Архімеда та механізми для відкачування води, і які потім перейдуть у руки римлян. Страбон, посилаючись на дані Посідонія, який відвідав Гадес під час Серторіанської війни, а також на відомості Полібія⁴⁸, описує складні та добре організовані методи видобутку й обробки мінералів⁴⁹. Це свідчить про високий рівень технологічного розвитку та впорядкованості процесів, чого до приходу Баркідів, іберійські племена, ймовірно, не мали. Карфагеняни активно використовували ресурси місцевих копалень, проте згодом шахти Сьерра-Морени були зруйновані римлянами, через що матеріальні свідчення їхньої діяльності у цьому регіоні були втрачені⁵⁰.

На той час відома шахта Баебело, за словами Плінія, приносила Ганнібалу 3 000 фунтів срібла на день⁵¹. Ця копальня, ймовірно, знаходилася поблизу Кастуло, в районі Монте-де-ла-Плата, недалеко від витоків Гвадалквівіра⁵². Пліній, добре знайомий зі станом справ у регіоні завдяки своїй службі прокуратором Тараконської Іспанії в епоху Флавіїв⁵³, повідомляє, що родовища, відкриті за Ганнібала, продовжували розроблятися навіть через століття і зберігали назви своїх першовідкривачів⁵⁴. Відомо, що один із них – Алет – виявив багаті поклади срібла в районі Нового Карфагену, за що був удостоєний божественної почесності в місті⁵⁵. Згодом ці шахти стали важливим економічним ресурсом вже для Риму. Полібій, відвідавши їх у 133 р. до Р.Х. разом зі Сципіоном Еміліаном, зафіксував, що вони приносили дохід у 25 000 срібних драхм щодня⁵⁶. У той період там працювало близько 40 000 іспанських рабів. Враховуючи дані римської епохи, можна припустити, що при Баркідах продуктивність цих копалень була не менш високою.

Щодо рекрутингу військ, Іберія представляла для Баркідів ще одну стратегічну перевагу. Карфаген вже мав досвід залучення іберійців у свої армії, оскільки ті брали активну участь у греко-пунічних війнах на Сицилії⁵⁷. Ще на ранньому етапі завоювання півострова Гамількар включив до свого війська близько 3 000 іберійських воїнів після розгрому Ісолатія⁵⁸.

Під час облоги Сагунта Ганнібал широко використовував іберійські контингенти, аналогічно тому, як Сципіон Еміліан згодом спирався на місцеві війська під час облоги Нуманції⁵⁹, де дві третини з 60 000 римської армії складали саме іберійці. У 218 р. до Р.Х., подолавши Альпи й опинившись у долині По, Ганнібал використовував лузитанців і кельтіберів як основу свого війська⁶⁰. Незабаром іберійська кавалерія проявила себе в битві

⁴⁸ *Strabo*. III, 2, 10.

⁴⁹ *Strabo*. III, 2, 8-9.

⁵⁰ *Blázquez J.M., García-Gelabert M.P.* Los Bárquidas en la Península Ibérica. Alicante: Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes, 2005. P. 34.

⁵¹ *Plin.* Nat. His. XXXIII, 97.

⁵² *Strabo*. III, 2, 11.

⁵³ *Syme R.* Pliny the Procurator // *Harvard Studies in Classical Philology*. 1969. Vol. 73. P. 215.

⁵⁴ *Plin.* Nat. His. XXXIII, 96.

⁵⁵ *Polyb.* X, 10, 11.

⁵⁶ *Strabo*. III, 2, 10.

⁵⁷ *Blázquez J.M., García-Gelabert M.P.* Los Bárquidas en la Península Ibérica... P. 35.

⁵⁸ *Diod.* XXV, 10, 1.

⁵⁹ *App. Hisp.* VI, 92.

⁶⁰ *Liv.* XXI, 43.

при Тицині⁶¹, а кельтіберські та лузитанські загони згадуються у зимових кампаніях 218–217 рр.⁶² Під час переходу через болота Арно у 217 р., Полібій і Лівій виділяють іберійців і лівійців як найбільш босздатні частини карфагенської армії, протиставляючи їх кельтам⁶³. У цей період, під час війни у Південній Італії, римські джерела відзначають участь іберійської когорти та її характерний стиль ведення бою. Лівій описує, що іберійці пристосовані для гірської місцевості, більш легко озброєні, проте спритніші за інших⁶⁴. Врешті, навіть незважаючи на втрату контролю над Іберійським півостровом, карфагеняни у 203 р. до Р.Х. продовжували шукати там найманців⁶⁵.

Основними регіонами для вербування служили Лузитанія і Кельтіберія – території, які мали серйозні економічні та соціальні труднощі⁶⁶. Багато молодих воїнів, не маючи інших перспектив, ставали бандитами, здійснюючи набіги на сусідні іберійські поселення⁶⁷. Тож військова служба в армії Карфагена була для них вигідною альтернативою. Це підтверджується словами Лівія, що у 212 р. до Р.Х. римляни наймали кельтіберів, пропонуючи їм ту саму платню, що й пунійці⁶⁸.

Що ж до оплати послуг цих самих найманців, для цього Баркіді мали ще одну важливу складову своєї політико-адміністративної системи – власні монети. Перші срібні пунійські монети в Іберії датуються ще 4 – серединою 3 ст. до Р.Х., і можливо, стосувались першого періоду карфагенського панування та використовувались для оплати найманців у період Сицилійських війн. Із другим завоюванням карфагенян почалася емісія монет, стилістично та типологічно схожих із сицилійсько-елліністичними зразками⁶⁹. Це може свідчити про значний вплив грецької культури на Баркідів, що не дивно, враховуючи, що Ганнібал вивчав грецьку мову і, за свідченням Непота, навіть залишив кілька творів грецькою, включаючи книгу про походи Гнея Манлія Вульсона в Малій Азії⁷⁰. Багато дослідників пов'язують таку монетну традицію зі спробами Баркідів затвердити свою владу на зразок елліністичних монархів⁷¹, але це питання потребує окремого розгляду.

Самі монети вирізнялися високим рівнем художнього виконання. Передбачається,

Рис. 1. Приклад іспано-карфагенської монети з аполлонічною головою у діадемі з одного боку та носом корабля й морським коником з іншого (Національна бібліотека Франції)

⁶¹ Liv. XXI, 47, 4.

⁶² Liv. XXI, 57, 5.

⁶³ Polyb. III, 79; Liv. XXII, 2, 3.

⁶⁴ Liv. XXII, 18, 2.

⁶⁵ Liv. XXXIII, 21, 3.

⁶⁶ Blázquez Martínez J.M. La romanización. Vol. I. Istmo, 1995. P. 191.

⁶⁷ Diod. V, 34, 6.

⁶⁸ Liv. XXIV, 49, 7.

⁶⁹ Villaronga L. Economía monetaria en la Península Ibérica ante la presencia cartaginesa durante la segunda guerra púnica // Aula Orientalis: Revista de estudios del Próximo Oriente Antiguo. 1986. Vol. 4, № 1-2. P. 158-159.

⁷⁰ Nep. Han. 13.

⁷¹ Blázquez J.M. Consideraciones históricas en torno a los supuestos retratos bárquidas en las monedas cartaginesas // Numisma. 1976. № 26. P. 43-45.

що їх створювали майстри із Сицилії, які прибули разом із карфагенською армією. Серед найпоширеніших мотивів – слон, ніс корабля, пальма, кінь, профільне зображення голови Аполлона і навіть єгипетський уреус. Аналіз цих монет показує їхній відхід від традиційної карфагенської африканської системи. Монети із зображенням носа корабля могли з'явитися після висадки карфагенян у Гадесі. Визначний іспанський нумізмат Вільяронга зазначає, що монети зі слонем, ймовірно, карбувалися у південно-східній частині півострова, можливо, після заснування Нового Карфагену. Аполлонічні монети (рис. 1) та монети з уреусом також пов'язуються із цим регіоном. Часовий проміжок їхнього карбування збігається з періодом до проникнення карфагенян углиб Месети та експансією до річки Ебро, тобто приблизно з першими десятима роками перебування Баркідів в Іспанії⁷².

Проте невдовзі на заміну монетам сицилійсько-еллінського стилю приходять інші, менш якісні, але які вже більше нагадують традиційно північноафриканські. Можливо, це могло вказувати на зміну політичного курсу Баркідів і відновлення близьких відносин з Карфагеном⁷³. Однак не виключено, що традиційні монети були просто менш затратні у виробництві. Тим не менш, монети із стрибаючим конем, випущені в Іберії, були викарбувані навіть із золота⁷⁴. А от срібні монети із подібним зображенням коня і зіркою (рис. 2) мають вже індивідуальні ознаки, не притаманні ні африканському, ні сицилійському стилям. Їх датують 227–221 рр. до Р.Х.⁷⁵.

Рис. 2. Монета із головою богині Таніт
і стрибаючим конем із зіркою
(Numismatica Ars Classica)

Існувала також і дрібніша монета, мідна, яка слугувала переважно для побутових потреб, у той час як попередні золоті та срібні – для військових. Такі монети, очікувано, мали набагато гіршу художню якість, однак саме їхнє використання демонструє сталість карфагенського завоювання і розвиток міст у той період. Хронологічно мідні монети відносять до періоду після 221 р. до Р.Х.⁷⁶

Із римською експансією в Іспанію карбування карфагенських монет поступово припиняється: зменшується вага монети, змінюється стиль і, звісно, втрачається якість, оскільки все більше обмежуються ресурси для їхнього виготовлення під час активних бойових дій у цьому регіоні. Врешті, до завершення доби Баркідів в Іспанії відносять важкі бронзові монети.

Висновки. Попри відсутність фінікійський письмових джерел і недостатню кількість повідомлень про Іспанію в античних авторів, у тісній співпраці з археологічними пам'ятками, хоч і не в повній мірі, однак можливо відтворити політико-адміністративну систему Баркідів на Піренейському півострові. Її структура була доволі подібною до

⁷² Villaronga L. Las monedas hispanas-cartaginesas. Barcelona, 1973. P. 102.

⁷³ Guadan A.M. Numismática ibérica e ibero-romana. Madrid: Instituto Español de Arqueología, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1969. P. 163.

⁷⁴ Blázquez J.M., García-Gelabert M.P. Los Bárquidas en la Península Ibérica... P. 48–49.

⁷⁵ Ibid. P. 49–50.

⁷⁶ Ibidem.

попередніх колоніальних систем, застосованих пунійцями у Північній Африці, Сардинії та Сицилії, однак мала і свої особливості. Через різноманітність населення Іберії, де здавна проживали як і фінікійці, так і тубільні народи, карфагеняни надавали їм різний ступінь правової залежності, землеволодіння та автономії. Незважаючи на відверто завоювницький характер експансії в Іспанії, Баркіді намагалися закріпити своє положення завдяки політичним союзам, в тому числі укладанням шлюбів.

Характерним механізмом освоєння цих земель, було заснування нових міст, поселень і військових таборів. Неодмінним був і процес експлуатації ресурсів, як природних, так і людських. Захоплення родовищ дорогоцінних металів було основним мотивом завоювання Іберії, оскільки після Першої Пунічної війни пунійці мали виплачувати римлянам велику контрибуцію. Тому експлуатація шахт і відкриття нових родовищ було пріоритетним. Варто відзначити, що навіть за словами грецьких і римських авторів, технологічний вклад карфагенян у цей процес був великим, а у подальшому був перейнятий римлянами. Іберійські найманці відіграли велику роль у подальших військових кампаніях Ганнібала. І врешті, дані нумізматики показують нам, що за правління династії Баркідів на території півострова активно використовувалась власна монета, що часто мала місцеві стилістичні ознаки, та вирізнялась високою якістю.

Баркідське завоювання традиційно розглядається крізь призму агресивної колоніальної експансії Карфагену, що супроводжувалось інтенсивним використанням як природних багатств, так і місцевого населення. Водночас карфагеняни відіграли велику роль у розвитку цього регіону, впроваджуючи нові технології та вносячи певний рівень організації, можливо, навіть заклавши хоч і не тривалу, однак стабільну систему управління на цих землях. Така політико-адміністративна модель могла вплинути на подальший розвиток місцевого суспільства.

Yelyzaveta Drachenko

The Political and Administrative System of the Barcids in Iberia

Abstract: After the end of the First Punic War and the suppression of the Mercenary War, Iberia became the primary base for Carthage to accumulate wealth and rebuild its military strength in preparation for renewed conflict with Rome. Following Hamilcar Barca's landing at Gades in 237 BC, a new phase of expansion began – one that was subsequently continued by Hasdrubal and Hannibal. The political and administrative system established by the Barcid dynasty in Iberia played a pivotal role in Carthaginian expansion and governance in the western Mediterranean. However, it remains understudied due to the scarcity of Punic written sources and the limited scope of Greek and Roman accounts referring specifically to Spain during this period.

This study aims to reconstruct the structures and mechanisms of Carthaginian rule in Iberia and to assess their influence on the region's political and economic development. The analysis focuses on five key aspects of Barcid policy: the social division between allies and non-allies, reflected in different systems of land tenure; methods of engaging with the local population, including political alliances and intermarriage; the founding of new cities,

settlements, and military camps to consolidate territorial control; the exploitation of Iberia's abundant natural resources; and economic strategies, particularly the minting of new coinage.

The evidence suggests that while the administrative system in Iberia resembled that of other Carthaginian territories such as Sicily and North Africa, it also exhibited distinctive features shaped by the Iberian context. Despite its fundamentally colonial character, this policy introduced new technologies and may have brought a brief period of relative stability, offering local communities a model of centralized authority.

This analysis contributes to a fuller understanding of the motives and goals of Barcid administration, shedding light on the political and economic dynamics that shaped Iberia in the years leading up to and during the Second Punic War.

Keywords: Barcid Dynasty, Carthage, Iberia, administration, Punic Wars, ancient civilization